

Akademie věd České republiky

Teze doktorské disertační práce
k získání vědecké hodnosti „doktor věd“
ve skupině sociální a humanitní vědy

Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti

Komise pro obhajobu doktorských disertací v oboru právní vědy

doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc.

Soukromá vysoká škola ekonomických studií
Univerzita Karlova, Právnická fakulta, katedra mezinárodního práva

Praha, 2006

Disertační práce vznikla v letech 2000 až 2005 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy do 31. ledna 2005 a na Soukromé vysoké škole ekonomických studií v Praze 8, Lindnerova 1.

Uchazeč: doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc.

Oponenti:

Teze byly rozeslány dne:

Obhajoba disertace se koná dne:

prof. JUDr. Antonín Kanda, DrSc.
předseda komise pro obhajoby
doktorských disertací ve vědním oboru
právní vědy
Akademie věd České republiky

Úvod

Disertační práce je věnována odzbrojení a mezinárodní bezpečnosti. Je zaměřena na *mezinárodněprávní aspekty* zvolené problematiky. Vzhledem k danému tématu, které je výrazně ovlivňováno mezinárodní politikou, však nebylo možné opominout i otázky mezinárodněpolitické. Práce není zamýšlena jako zahrnující veškeré aspekty mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení. Jedná se spíše o vybrané otázky a problémy, byť snahou autora bylo, pojmout je co nejkompexněji. To se zvláště týká problematiky omezení zbrojení a odzbrojení.

1. Východiska a hlavní směry dosavadního bádání

Cílem mezinárodní bezpečnosti je zajistit *mírovou a nerušenou existenci států, která není ohrožena hrozbami vnějšími, ale ani vnitřními.*

Podle J.Mrázka¹ *právo mezinárodní bezpečnosti* a odzbrojení zahrnuje *následující komponenty*: 1. Systém zásad a norem směřujících k odvrácení války a použití síly v mezinárodních vztazích k zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti, 2. Mechanismus kolektivní bezpečnosti, 3. Organizace kolektivní sebeobrany, 4. Právní záruka odstranění hrozby války, zejména jaderné, 5. Mechanismus regulace zbrojení a odzbrojení, 6. Mechanismus kontroly, 7. Institut odpovědnosti.

Dané pojetí odpovídá tradiční koncepci mezinárodní bezpečnosti, všechny tyto *komponenty* však mají stále svou platnost, i když některé z nich v podmínkách 21. století dostávají *novou náplň.*

V otázkách *odpovědnosti* jde nejen o *odpovědnost států*, ale i *jednotlivců*, mluvíme o trestní odpovědnosti jednotlivců. *Hrozba trestní odpovědnosti jednotlivců* může snížit nebezpečí porušení některých norem mezinárodního práva a nebezpečí postihu osob v postavení nejvyšších státních orgánů, posiluje mezinárodní mír a bezpečnost. (Trestní tribunály: norimberský, tokijský, pro bývalou Jugoslávii, Rwandu, Mezinárodní trestní soud, trestní soud pro Sierru Leone apod.)

Rovněž rozvoj *mezinárodní spolupráce* mezi státy v různých oblastech posiluje mezinárodní bezpečnost. Spolupráce se projevuje v tom, že státy uzavírají různé mezinárodní smlouvy k postihování nežádoucích jevů. Jedná se např. o *stíhání mezinárodního organizovaného zločinu* (obchod s drogami, se zbraněmi, s lidmi). V oblasti organizovaného

---

¹ Srov. Mrázek, J. Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení. Praha: Academia, 1990, s.84

zločinu byla uzavřena v Palermu Úmluva OSN proti transnacionálnímu organizovanému zločinu v roce 2000. K Úmluvě byly přijaty ještě tři protokoly. Spolupráce se však stále více rozvíjí i v *neformální* spíše *politické rovině*, kdy státy přijímají právně nezávazné závazky k omezení např. obchodu s technologiemi dvojího určení nebo i zbraněmi.

Stále větší hrozbu pro *bezpečnost* států, ale i obyvatelstva a tudíž i jednotlivců představuje *mezinárodní terorismus*. Dokladem toho jsou stále sílící teroristické útoky v 90. letech 20. století a zejména i na počátku 21. století. Dokladem toho jsou teroristické útoky v New Yorku 11. září 2001.

Teroristické útoky na USA v září 2001 vedly k dalšímu zesílení boje proti mezinárodnímu terorismu. Rada bezpečnosti OSN odsoudila tyto teroristické útoky rezolucí č. 1368/2001. Významná je v této souvislosti zejména rezoluce č. 1373 z 28. září 2001 o boji proti mezinárodnímu terorismu.

Rada bezpečnosti označila v preambuli rezoluce č. 1373 z roku 2001, každý akt *mezinárodního terorismu* za představující *ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti*. V souvislosti s mezinárodním terorismem také v této rezoluci přiznala právo každého státu na *individuální* nebo *kolektivní sebeobranu*. Rezoluce *ukládá* státům předcházet a potlačovat financování teroristických činů. Státy mají rovněž povinnost zdržet se poskytování jakékoli formy aktivní či pasivní podpory subjektům či osobám podílejícím se na teroristických činech. K realizaci těchto úkolů jsou nezbytná *vnitrostátní* legislativní, administrativní a další opatření.

V této rezoluci *vyzývá* státy Rada bezpečnosti k posílení vzájemné *spolupráce* při *prevenci* a *potlačování* teroristických útoků. Státy jsou rovněž vyzývány k nalezení způsobů, jak zintenzívnit výměnu operativních informací týkajících se činů nebo pohybu teroristů. Státy jsou také vyzývány, aby si vyměňovaly informace v souladu s *mezinárodním* a *vnitrostátním* právem. Podle této rezoluce by státy měly spolupracovat prostřednictvím bilaterálních i multilaterálních ujednání a dohod. Měly by se stát stranami příslušných *mezinárodních úmluv a protokolů*.

Hrubé porušování lidských práv státem, je považováno za *ohrožování mezinárodního míru* ve smyslu čl. 39 Charty OSN, Rada bezpečnosti tak může učinit příslušná opatření.

Užší pojem než *mezinárodní bezpečnost* je *kolektivní bezpečnost*. Za organizaci *kolektivní bezpečnosti* je považována Organizace spojených národů. Podle čl. 1 odst.1 Charty OSN je jedním z hlavních cílů OSN udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. Ke splnění tohoto cíle se dále přímo počítá s konáním účinných *kolektivních opatření*, aby se předešlo a odstranilo ohrožení míru a byly potlačeny útočné činy nebo jiná porušení míru, a aby

pokojnými prostředky bylo dosaženo úpravy nebo řešení těch mezinárodních sporů nebo situací, které by mohly vést k porušení míru.

OSN splňuje požadavek kolektivní bezpečnosti jako *systému zahrnujícího všechny státy a zaměřeného na udržení míru a bezpečnosti v případě, jeho ohrožení nebo porušení některým státem nebo státy a to i státy nečlenskými*. V tradičně pojatém systému kolektivní bezpečnosti je základním charakteristickým rysem ochrana systému před protiprávním chováním (hrozbou nebo použitím síly) ze strany států. Od 90. let 20. století je toto pojetí rozšířeno i na nestátní subjekty.

Pojem kolektivní bezpečnost však není *explicitně* obsažen v *Chartě OSN ani v jiné mezinárodní smlouvě*.

Z tohoto důvodu je kolektivní bezpečnost interpretována někdy i široce.

Můžeme konstatovat, že *systém kolektivní bezpečnosti* je tvořen systémem OSN, do kterého můžeme zahrnout prostředky a) pokojného řešení sporů, b) donucovací opatření v souladu s kapitolou VII Charty OSN a c) odzbrojení.

Jedním z komponentů jak zajistit mezinárodní bezpečnosti prostřednictvím *vojenských strategií* je *odzbrojení*. *Souvislost mezi zákazem použití síly*, který je jedním ze *základních prvků mezinárodní bezpečnosti a odzbrojením*, je vyjádřen v Deklaraci zásad mezinárodního práva z roku 1970. K dodržování zákazu použití síly může sloužit mimo jiné i odzbrojení, snížení mezinárodního napětí a posílení důvěry mezi státy. Deklarace *zásad ukládá všem státům*, aby pokračovaly v jednání o brzkém uzavření smlouvy o všeobecném a úplném odzbrojení pod účinnou mezinárodní kontrolou.

Pojem odzbrojení je obsažen v čl. 11 Charty OSN není zde však definován. *Vymezení pojmu odzbrojení i dalších souvisejících pojmů* je proto záležitostí nauky, případně jsou vymezeny v aktech mezinárodních organizací, zejména OSN. *Odzbrojení můžeme charakterizovat jako proces snižování stavu ozbrojených sil a vojenských výdajů, zničení nebo odstranění zbraní, ať rozmístěných nebo skladovaných, postupná likvidace kapacity vyrábět nové zbraně, uvolnění a zařazení vojenského personálu do civilního života*.

Vedle pojmu odzbrojení (disarmament) se v mezinárodních smlouvách, různých dokumentech a v dílech nauky setkáváme s pojmy podobného obsahu, a to *omezení zbrojení* (arms limitation), *kontrola zbrojení* (arms control) a *regulace zbrojení* (arms regulation) nebo regulation of armaments.

Pojem *omezení zbrojení* je označován jako „*mezinárodně dohodnuté, nebo jednostranné opatření* kvantitativně a kvalitativně *omezující* zbrojení, odzbrojené síly a jinou podpůrnou činnost“.

V nauce se často používá také pojem *kontrola zbrojení* (arms control). V publikaci *Disarmament facts* je *kontrola zbrojení* označena jako „mezinárodně *dohodnuté* nebo *jednostranné opatření*, které *omezuje* nebo jinak *upravuje* (*limit or otherwise govern*) počet, typ, vývoj a nabytí zbraní, ozbrojených sil a (nebo) jiné podpůrné činnosti“.

V teorii „arms control“ vychází někteří autoři z toho, že *kontrola zbrojení* je zamýšlena jako proces, který má sloužit jako prostředek k *posílení národní bezpečnosti*. Je pouze jedním ze způsobů pro *dosažení tohoto cíle*. *Kontrola zbrojení* může znamenat *snížení zbrojení*, ale za určitých může znamenat i *naopak jeho zvýšení*. Podle některých autorů může kontrola zbrojení vést státy dokonce k dohodě o *zvýšení určitých kategorií zbraní*, jestliže takové zvýšení přispěje ke *stabilitě* a sníží nebezpečí války. V této souvislosti někdy staví do *protikladu* pojem *kontrola zbrojení* a *odzbrojení*.

Na druhé straně, ne všichni teoretici *kontroly zbrojení* považují tento pojem za *odlišný* nebo dokonce *nesouladný s odzbrojením*. Existuje i pojetí, podle kterého kontrola zbrojení zahrnuje jakékoli úpravy k omezení pravděpodobnosti mezinárodních vojenských konfliktů. Zahrnuje celou škálu od jednostranných opatření pro zlepšování národních sil až po univerzální *odzbrojení*.

Za hlavní rozdíl mezi pojmy *kontrola zbrojení* a *odzbrojení* je považováno, to že *odzbrojení* vždy zahrnuje *snížení zbraní* (arms reduction). Takové snížení může být úplné zahrnující likvidaci všech zbraní nebo může znamenat likvidaci pouze jednoho typu zbraní. *Odzbrojení* může být částečné zahrnující početní snížení některých nebo všech zbraní, nebo může být místní, regionální nebo globální.

Názory na pojem *kontrola zbrojení* nejsou *jednotné* a mohou se odlišovat v pojetí vlád nebo veřejnosti. Státy mohou pod tímto pojmem spatřovat spíše zvýšení zbrojení, zatímco, *veřejnost* v horším případě jeho zmrazení, či snížení v lepším případě.

Pojem *kontrola zbrojení* je třeba odlišovat od *snížení zbrojení*, ale také od *odzbrojení*, nemusí však s nimi být v *protikladu*, v určitých případech může také znamenat snížení zbrojení. *Kontrola zbrojení* může vyjadřovat i *zvýšení zbrojení*, což nevylučuje ani definice OSN, ve které je zmínka o úpravě zbrojení.

Pojetí *kontroly zbrojení* má blízko k dalšímu pojmu, který je obsažen přímo v Chartě OSN v čl. 11 a 26 a to pojem *úprava zbrojení* (regulation of armaments). Tento pojem chtěli tvůrci Charty OSN odlišit od pojmu snížení zbrojení (arms limitation). Rovněž pod pojmem *úprava zbrojení* nezamýšleli tvůrci Charty pouze *snížení zbrojení*, ale naopak i jeho *zvýšení* v případě potřeby. Za hlavní cíl považovali *zajištění bezpečnosti* (security). V praxi OSN, ani v nauce se však pojem *úprava zbrojení* v původním pojetí „regulation of armaments“

v současnosti nepoužívá. Používá se někdy v upravené podobě „arms regulation“ v materiálech OSN. V češtině je spíše překládán jako regulace zbrojení.

V praxi i nauce je často *odzbrojení* chápáno v širokém slova smyslu. „K oblasti odzbrojení se vztahují i taková opatření, která i když nevedou bezprostředně k částečnému faktickému snížení ozbrojených sil a výzbroje, omezují sféru závodů ve zbrojení v nových směrech a mají preventivní charakter. Patří sem zastavení zkoušek a nešíření jaderných zbraní, vytváření bezjaderných zón, opatření pro snížení náhodného vzniku války atd.“

Pojem odzbrojení, v širokém slova smyslu, použil například A. Hobza již před druhou světovou válkou. *Odzbrojení* označuje jako *souhrnný název*, jimž se označují všechny akce směřující ke zmenšení zbrojení. Patří sem vedle *omezení zbrojení* také *snížení zbrojení* (reduction des armaments), tj. zmenšení zbrojení dosavadního, mimoto však také kontrola obchodu válečným materiálem, kontrola soukromé výroby válečného materiálu, výměna informací o zbrojení a kontrola provádění odzbrojovacích předpisů.

Široké pojetí odzbrojení obsahuje i publikace OSN. Podle ní je *odzbrojení* obecný pojem široce používaný, který zahrnuje všechny aspekty *regulace zbrojení* včetně *kontroly zbrojení* nebo *omezení zbrojení*, stejně jako *skutečné snížení nebo likvidaci* zbraní nebo ozbrojených sil (odzbrojení v pravém slova smyslu) a je výsledkem *mezinárodní dohody* nebo *jednostranných opatření*. Celá řada publikací a dokumentů OSN nese označení odzbrojení (disarmament).

Pro účely této práce budeme používat pojem *odzbrojení* ve smyslu skutečného odzbrojení. Opatření, která se vztahují k odzbrojení, ale nemají povahu skutečného odzbrojení, budeme označovat jako *omezení zbrojení*.

Závazná pravidla o omezení zbrojení a odzbrojení jsou obsažena zpravidla v *mezinárodních smlouvách*. Mezi *mnohostranné odzbrojovací smlouvy* můžeme zahrnout například Smlouvu o zákazu vývoje, výroby a hromadění bakteriologických (biologických) a toxických zbraní a o jejich likvidaci z roku 1972, Smlouvu o konvenčních ozbrojených silách v Evropě z roku 1990, Úmluvu o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení z roku 1993, Úmluvu o zákazu použití, skladování, výrobě, převádění a o zničení nášlapných min určených proti osobám z roku 1997. Z *dvoustranných smluv* můžeme sem zahrnout Smlouvu mezi SSSR a USA o likvidaci jejich raket středního a kratšího doletu z roku 1987, Smlouvu mezi USA a SSSR o likvidaci a zákazu výroby jejich chemických zbraní z roku 1990, Smlouvy mezi USA a Ruskem START I z roku 1991 a START II z roku 1993, Smlouvu SORT z roku 2002.

Smlouvy upravující omezení zbrojení mají různorodý charakter. Některé z nich zakazují zkoušky zbraní, jiné šíření určitých zbraní, vytvářejí oblasti bez určitých zbraní apod.

Můžeme sem zahrnout například Smlouvu o nešíření jaderných zbraní z roku 1968. Částečný zákaz *jaderných zkoušek* upravuje Smlouva o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, v kosmickém prostoru a pod vodou z roku 1963, úplný zákaz těchto pokusů Smlouvu o úplném zákazu jaderných zkoušek z roku 1996.

Dále se jedná o smlouvy vytvářející *pásma bez jaderných zbraní*, případně bez jiných zbraní hromadného ničení. Jedná se o Smlouvu o zákazu jaderných zbraní v Jižní Americe z roku 1967, Úmluvu o zákazu umístování jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení na mořském dnu a v jeho podzemí z roku 1971, Smlouvu o nejaderném pásmu v Jižním Tichomoří z roku 1985, Smlouvu o bezjaderném pásmu v jihovýchodní Asii z roku 1995, Smlouvu o bezjaderném pásmu v Africe z roku 1996,

Ustanovení zakazující umístování určitých druhů zbraní, jejich zkoušky apod. obsahuje například Smlouva o Antarktidě z roku 1959, Kosmická smlouva z roku 1967, Dohoda o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech z roku 1979 apod.

Mezi *dvoustranné* smlouvy o omezení zbrojení můžeme řadit například smlouvy mezi USA a SSSR SALT I z roku 1972 a SALT II z roku 1979, Smlouvu mezi SSSR a USA o omezení systémů jejich protiraketové obrany z roku 1972 (zkráceně smlouva ABM), Smlouvu mezi SSSR a USA o omezení podzemních zkoušek s jadernými zbraněmi z roku 1974 apod.

Obyčejová pravidla mezinárodního práva v této oblasti sice nelze zcela vyloučit, budou však zcela *výjimečná*.

Vedle smluv jsou přijímány i *jednostranné závazky* týkající se omezení zbrojení a odzbrojení. Jen výjimečně se jedná o právně závazné závazky v této oblasti. Právně závazné jsou například některé rezoluce Rady bezpečnosti týkající se odzbrojení (viz níže). Nelze však vyloučit ani *jednostranné právní akty* států.

Jednostranná opatření, která *přijímají státy*, mají zpravidla právně nezávaznou povahu, jedná se tudíž o politické závazky. Přes jejich právně nezávaznou povahu mohou mít důležitou úlohu v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení. V roce 2000 například administrativa USA prohlásila, že dává přednost *jednostranným opatřením*.

Politická povaha jednostranných opatření neznamená, že by je státy *nerespektovaly*, nejsou však právně vymahatelné. Jednostranná opatření, přijatá v posledních desetiletích se týkala např. snížení vojenských rozpočtů, snížení určitého počtu jistých zbraní nebo dokonce celé kategorie zbraní, zastavení produkce materiálu využitelného pro jaderné zbraně, moratorium na zkoušky jaderných zbraní, zmrazení vývoje zbraní, vytvoření oblastí bez

jaderných zbraní apod. *Stát, který učiní* takové jednostranné opatření, zpravidla *očekává podobné chování* jiných států, zejména u potenciálních protivníků.

Výhodou jednostranných právně nezávazných opatření je, že *ponechávají stranou* problémy s geografickou asymetrií, stejně jako citlivé otázky *kontroly dodržování závazků*. Tato opatření také v menší míře podléhají složitostem spojeným *s projednáváním v parlamentech*, jako je tomu u smluv. Výhodou jednostranných opatření je i to, že se vyhnou situaci časté při jednáních o smlouvách, kdy se každá strana snaží zlepšit svou vyjednávací pozici vývojem nebo rozmíst'ováním zbraní, které by jinak nevyvíjela nebo nerozmíst'ovala. Což může vést paradoxně ke stimulaci zbrojení.

Jednostranná opatření tak mohou být zejména užitečná v případě existence nějakého naléhavého problému, u kterého *není čas na formální proces vyjednání*. Státy však mohou od těchto jednostranných právně nezávazných opatření bez problémů odstoupit.

Výhodou právně závazné mezinárodní smlouvy je to, že může obsahovat prováděcí prostředky, které zvyšují pravděpodobnost jejího dodržování. Jedná se o prostředky kontroly, hodnotící konference u mnohostranných smluv, prostředky pokojného řešení sporů, ale případně i donucovací mechanismy. Odstoupení od smluvních závazků je tak mnohem složitější a politicky riskantnější než u jednostranných politických opatření.

Lze uzavřít, že opatření bez právní závaznosti mohou *doplňovat smluvní prostředky* v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení *nemohou je však nahradit*.

Odzbrojení a omezení zbrojení je dnes upraveno celou skupinou mezinárodních smluv dvoustranných i mnohostranných. Problematikou odzbrojení se zabývá Valné shromáždění OSN a další speciální orgány v rámci OSN, např. Komise OSN pro odzbrojení, která je podřízena Valnému shromáždění, i další speciální orgány v rámci OSN a další orgány působící v úzké součinnosti s OSN, jako je Konference o odzbrojení. Problematice odzbrojení v širokém slova smyslu je věnována celá řada publikací různého zaměření (politického, technického, vojenského i právního).

Normy, v pravém slova smyslu odzbrojovací nelze zařadit do jiných odvětví mezinárodního práva, i když s některými úzce souvisejí. Lze konstatovat, že právo odzbrojení vzniká jako nové odvětví mezinárodního práva. V české nauce mezinárodního práva zastává o názor o vzniku odvětví, složeného z norem omezujících či zakazujících zbrojení J. Malenovský. Mezinárodní právo veřejné, 4. vydání. Brno : Doplněk, 2004, s. 353. Úzký vztah lze nalézt k *režimu státního území* nebo *mezinárodních prostorů*. Podobně smlouvy o vytváření bezjaderných pásem se týkají režimu státního území, jsou však zahrnovány i mezi smlouvy o omezení (regulaci) zbrojení.

Odzbrojení má bezpochyby úzký vztah i k právu *ozbrojených konfliktů*, což bylo vyjádřeno již v cílech a samotném jednání Haagské mírové konference z roku 1899. *Otázkou zákazu použití jaderných zbraní, ve vztahu k odzbrojení*, se zabýval i Mezinárodní soudní dvůr ve svém *posudku o Legalitě jaderných zbraní* z roku 1996. Dvůr konstatoval, že „smlouvy, které jsou výlučně spojeny s nabytím, výrobou, vlastnictvím, rozmístěním a testováním jaderných zbraní bez specifického odkazu na jejich hrozbu a použití nekonstituují samy o sobě zákaz použití takových zbraní“ (odst. 62). Dvůr však uzavírá, že tyto smlouvy by mohly být východiskem budoucího všeobecného zákazu použití těchto zbraní (odst. 62).

Odzbrojení a veškeré *kroky*, které s ním *souvisejí*, nepochybně snižují nebezpečí vypuknutí ozbrojených konfliktů, šetří rozpočet států apod. Ve svých důsledcích slouží k zajištění míru, jak zdůrazňoval již původní ruský manifest z roku 1898 ke svolání mírové konference.

Úzký vztah mezi *odzbrojením* a *právem ozbrojených konfliktů* je vyjádřen v některých vysloveně *odzbrojovacích* smlouvách. Například Úmluva o úplném zákazu chemických zbraní z roku 1993 obsahuje vedle odzbrojovacích ustanovení i zákaz použití chemických zbraní. Podobně Úmluva o úplném zákazu náslapných min z roku 1997 zakazuje i jejich použití. Na druhé straně Úmluva o zákazu použití některých konvenčních zbraní, které způsobují nadměrná utrpení z roku 1981, která patří do práva ozbrojených konfliktů je zároveň považována za smlouvu, která má určité odzbrojovací aspekty, resp. prvky *omezení zbrojení*.

Úzký vztah mají pravidla o *odzbrojení* rovněž k *mezinárodněprávní úpravě životního prostředí*. Nutnost chránit životní prostředí při provádění odzbrojovacích závazků je vyjádřena např. v čl. VII odst. 3 Úmluvy o zákazu chemických zbraní z roku 1993.

Dosavadní stav bádání

V české nauce mezinárodního práva byla určitá pozornost problematice odzbrojení a omezení zbrojení věnována v minulosti např. v díle J. Trakala : Význam Haagské konference míru ve vývoji novodobého práva mezinárodního, Praha : 1902, ve kterém autor analyzoval odzbrojení v souvislosti s výsledky první Haagské mírové konference v roce 1899. V období po první světové válce si význam odzbrojení uvědomoval např. F. Weyr v díle Soudobý zápas o nové mezinárodní právo : Brno, 1919, s.122. Ve vztahu k odzbrojení však vyjádřil určitou skepsi. Podle něho „o úplném odzbrojení nemůže býti za žádných okolností řeč“. Dále konstatoval, že „bezvýhradné odstranění vojska je požadavek naprosto nemožný. Vojsko by ovšem za předpokladu nadstátní organizace mělo i v mezinárodních stycích podstatně jiný úkol a jinou funkci. Bylo by činitelem zaručujícím a udržujícím pořádek (mír) nikoliv prostředkem k výboji a svémocné obraně proti útokům“. Odzbrojení vzhledem k zachování určitých sil označoval jako *částečné odzbrojení*. F. Weyr zasadil problematiku odzbrojení do širšího rámce zajištění mezinárodního míru. Rovněž A. Hobza ve svém Úvodu do mezinárodního práva mírového, část první, Praha, 1933, s. 142. zahrnul problematiku odzbrojení mezi preventivní prostředky zajištění mezinárodního míru.

Přes *výrazný vývoj pravidel o odzbrojení a omezení zbrojení*, v posledním desetiletí nevěnuje vždy nauka mezinárodního práva problematice odzbrojení náležitou pozornost. Je to pravděpodobně dáno hlavně *výrazným* vlivem *mezinárodní politiky* a vzájemných vztahů mezi státy na tyto normy. Celková politická situace se v těchto normách projevuje výrazněji než v jiných oblastech mezinárodního práva. Č. Čepelka, (Právní garantování oblastí bez jaderných a chemických zbraní ve střední Evropě, Praha : Sborník příspěvků k aktuálním otázkám mezinárodního práva a politiky III, 1989, s. 29), v tomto smyslu konstatuje, že „všechny odzbrojovací smlouvy a smlouvy o regulaci zbrojení vykazují jisté odlišnosti ve srovnání s *běžnými mezinárodními smlouvami*. Zatímco *dodržování posledních* smluv je zajištěno hlavně *sankčním* komponentem jejich pravidel, u smluv o odzbrojení nebo jeho regulování ... jejich trvání odvisí spíše od *faktických okolností mocenské povahy*“. Skepsi o pokusech studovat právní aspekty odzbrojení vyjádřil v minulosti J. Hazard (Post-Disarmament International Law, AJIL 1967, No. 1, s. 79). Podle něj jsou takové problémy malé důležitosti a sotva stojí za pozornost.

Z těchto důvodů některá díla nauky, která představují ucelené systémy mezinárodního práva, neobsahují zmínku o odzbrojení vůbec. Srov. např. Brownlie, I. Principles of

International Law, 5th ed., Oxford : University Press, 1998 nebo Shaw, International Law, M.N.: Cambridge: University Press, 4th ed. 1999.

V některých dílech je odzbrojení zahrnuto do problematiky práva ozbrojených konfliktů. Srov. např. Seidl-Hohenveldern Mezinárodní právo veřejné, Praha: Codex Bohemia, 1999, s. 351 – 352 nebo Janis, M. W. An Introduction to International Law, Boston, Toronto : Little, Brown and Company, 1988, s. 136 a násl. Zařazení odzbrojení a omezení zbrojení k právu ozbrojených konfliktů má nepochybně historickou souvislost. Jeden z cílů Haagské mírové konference z roku 1899 byla právě otázka odzbrojení. Souvislost lze spatřovat zvláště v tom, že *odzbrojení a omezení zbrojení snižuje nebezpečí vypuknutí války*. Na druhé straně je však nutno zdůraznit, že *odzbrojení* patří podle klasického členění spíše do práva *mírového* než do práva *válečného*. Z tohoto hlediska se zdá být vhodnější zařazení *odzbrojení a omezení zbrojení k mírovému urovnávání sporů*, jak je učiněno v díle L. Oppenheima. Srov. Oppenheim, L. International Law, vol. II Disputes, War and Neutrality, seventh edition, edited by H. Lauterpacht, New York, Toronto : Longham's, Green and co London, 1952, s. 121 a násl. V této práci je zdůrazněna *úzká* souvislost mezi *omezením zbrojení* a opatřeními pro *pokojné řešení sporů*. Odzbrojení a omezení zbrojení má s pokojným řešením sporů společný mírový charakter. Obojí prostředky posilují mezinárodní bezpečnost. Někteří autoři, např. Sorensen, M. Manual of Public International Law, New York: St. Martin's Press, 1968, s. 797 a násl. nebo Carter, B. E., Trimble, P.R. : International Law, Boston, Toronto, London : Little, Brown and Company, 1991, s. 1396 a násl. nebo Tunkin, G.I. : Meždunarodnoje pravo, Moskva : Juridičeskaja litěratúra, 974, s. 511 a násl., proto *odzbrojení a omezení zbrojení* zařazují do části o *zákazu použití síly a mezinárodní bezpečnosti*, které slouží k zajištění míru a k odvrácení války. V české nauce je problematika odzbrojení zařazena do části o mezinárodní bezpečnosti v učebnici Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné, Praha : EUROLEX Bohemia, 2003.

Spíše výjimečně je v ucelených systémech a učebnicích mezinárodního práva odzbrojení zařazeno jako samostatná kapitola. Například Rhyne, S. International Law, Washington DC : CLB. Publishers, Inc., 1971, s. 595 a násl. V české nauce byla samostatná kapitola o odzbrojení zařazena např. do třetího a čtvrtého vydání učebnice Potočný, M, Ondřej, J.: Mezinárodní právo veřejné, zvláštní část, Praha : C. H. Beck, 2002, 2003.

Výše zmíněné práce pojednávají o problematice odzbrojení, pokud se jí vůbec zabývají pouze dílčím způsobem. Daná problematika je zasazena do širších souvislostí mezinárodního práva veřejného.

Samostatná díla o odzbrojení a kontrole zbrojení jsou v současnosti publikována např. anglicky píšícími autory. Z novějších prací je možné uvést dílo J. Goldblata „Arms Control“, The New Guide to negotiations and Agreements, London, Thousand Oaks, New Delhi : Prio SIPRI, Sage Publications, 2002 nebo J.A. Larsena, J.,A.(ed) : Arms Control, Cooperative Security in a Changing Environment, Boulder,London : Lynne Rienner Publishers, 2002.

V české nauce mezinárodního práva jsou samostatné monografie o odzbrojení spíše výjimkou. V české nauce se problematikou odzbrojení z právního hlediska, v širší souvislosti mezinárodní bezpečnosti, zabýval J. Mrázek ve svém díle Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení Praha : Academia, 1990. V roce 1999 byla vydána monografie o kontrole v oblasti odzbrojení Ondřej,J.: Mezinárodněprávní úprava kontroly odzbrojení, Praha : Karolinum. V posledních letech byla, pokud jde o odzbrojení a související otázky publikována práce M. Tůmy: Nešíření zbraní hromadného ničení, kontrola zbrojení, odzbrojení a Česká republika v roce 2001. Otázek odzbrojení v souvislosti s mezinárodním terorismem se týká dílo M. Tůmy a kol.: Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti mezinárodnímu terorismu, Brno: Ústav strategických studií, Univerzita obrany, 2004. Předkládaná disertační práce Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti zasazuje problematiku odzbrojení do širších souvislostí zajištění mezinárodní bezpečnosti na počátku 21. století. Problematika odzbrojení je pojmána z hlediska mezinárodního práva. Snaha o vymezení odzbrojení z hlediska mezinárodního práva a jeho vztah k mezinárodní bezpečnosti byla v samostatné monografii v české nauce mezinárodního práva vyjádřena, pouze ve výše zmíněné práci J. Mrázka z roku 1990.

2. Cíle práce, metody výzkumu a zpracování

Cílem práce je rozebrat různé prostředky a způsoby *zajištění mezinárodní bezpečnosti* z hlediska *pravidel mezinárodního práva*. Jedním z prostředků sloužícím k zajištění mezinárodní bezpečnosti je odzbrojení. Rozbor otázek a problémů týkajících se omezení zbrojení a odzbrojení jsou *hlavním cílem* této práce.

Odzbrojení je však pouze jedním z prostředků zajištění mezinárodní bezpečnosti, bohužel často zdaleka ne nejdůležitějším. Z tohoto důvodu bylo cílem rovněž zasazení problematiky omezení zbrojení a odzbrojení do širších souvislostí mezinárodní bezpečnosti. Pokud jde o problematiku mezinárodní bezpečnosti, bylo záměrem analyzovat problematiku zákazu použití síly a provést rozbor pojmů, které se týkají zákazu síly (samotný pojem zákaz použití a hrozby silou, zákaz vměšování do záležitostí jiných států, pokojné řešení mezinárodních sporů) a s tím související případy dovoleného použití síly (zejména sebeobrana). Vzájemné souvislosti odzbrojení a mezinárodní bezpečnosti a jejich vztah, se projevují v různých aspektech, které se týkají udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, zejména v koncepci kolektivní bezpečnosti. Otázky mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení jsou v práci pojímány ve svém vývoji. V posledních letech výrazně ohrožuje mezinárodní bezpečnost hrozba terorismu a šíření zbraní hromadného ničení. Dalším problémem je nesporně i nelegální obchod se zbraněmi. Tyto problémy mají souvislosti, jak s mezinárodní bezpečností jako takovou, tak i s problematikou omezení zbrojení a odzbrojení. Problematika mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení se v současnosti netýká jen vzájemných vztahů mezi státy, ale i ve vztahu k nestátním aktérům.

Z institucionálního hlediska je pojičkem odzbrojení a mezinárodní bezpečnosti Organizace spojených národů (OSN) a zejména její Rada bezpečnosti. OSN plní řadu úkolů pokud jde o mezinárodní bezpečnost, ale i odzbrojení. Z toho důvodu je v jednotlivých kapitolách věnována pozornost činnosti této organizace při plnění daných úkolů. Nelze však opominout i úlohu jiných mezinárodních organizací.

Pokud jde o hlavní cíl práce. Cílem je provést analýzu odzbrojení jako odvětví mezinárodního práva, analyzovat prameny práva odzbrojení a prostředky pro zajištění dodržování právních závazků v této oblasti. Cílem však nebylo vytvoření souhrnného přehledu všech otázek omezení zbrojení a odzbrojení podle jednotlivých mezinárodních smluv, nýbrž spíše šlo o shrnutí a zobecnění poznatků v této oblasti z hlediska mezinárodního práva.

Po rozboru pramenů, které obsahují normy regulující odzbrojení, bylo cílem práce provést analýzu současného stavu v oblasti odzbrojení. Cílem je posouzení výsledků v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení a poukázat i na nedostatky a nedořešené otázky. Nakonec shrnout (provést syntézu) současné situace pokud jde o mezinárodní bezpečnost a odzbrojení.

3. Struktura práce

Vnitřní strukturu monografie naznačuje nejlépe její obsah :

Úvod

I. Základní pojmy práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení

1. Mezinárodní bezpečnost ve vzájemných vztazích mezi státy
2. Bezpečnostní hrozby na počátku 21. století a mezinárodní bezpečnost
3. Kolektivní bezpečnost a kolektivní sebeobrana
4. Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení
5. Základní pojmy práva odzbrojení

II. Vývoj práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení od Vestfálského míru do druhé světové války

1. Otázky mezinárodní bezpečnosti od Vestfálské konference do druhé světové války
2. Omezení zbrojení a odzbrojení do druhé světové války

III. Použití síly a zajištění mezinárodní bezpečnosti

1. Charta Organizace spojených národů a zásady týkající se mezinárodního míru a bezpečnosti
  - 1.1 Zákaz použití síly a hrozby silou
  - 1.2 Zákaz vměšování se do vnitřních pravomocí jiných států
  - 1.3 Povinnost států řešit mezinárodní spory pokojnými prostředky
2. Úloha Organizace spojených národů při zajišťování mezinárodního míru a bezpečnosti
  - 2.1 Řešení sporů, které mohou ohrozit mezinárodní mír a bezpečnost a úloha Rady bezpečnosti OSN při pokojném řešení mezinárodních sporů
    - a) Pokojné řešení sporů z iniciativy Rady bezpečnosti OSN
    - b) Pokojné řešení sporů z iniciativy států
  - 2.2 Donucení organizované Radou bezpečnosti
    - a) Akce Rady bezpečnosti bez použití ozbrojené síly
    - b) Akce Rady bezpečnosti s použitím ozbrojené síly
  - 2.3 Mírové operace

3. Úloha oblastních dohod a orgánů při zajišťování mezinárodního míru a bezpečnosti
  - 3.1 Oblastní dohody a orgány a organizace kolektivní sebeobrany
  - 3.2 Kompetence oblastních dohod a orgánů při mírovém urovnávání místních sporů
  - 3.3 Vztah oblastních dohod k Radě bezpečnosti OSN
  - 3.4 Provádění donucovacích akcí oblastními dohodami a orgány
  - 3.5 Činnost oblastních organizací v 90. letech 20. století
  - 3.6 NATO jako oblastní organizace podle kapitoly VIII Charty OSN?
  - 3.7 Úloha Evropské unie při zajišťování mezinárodního míru a bezpečnosti.
  - 3.8 Shrnutí významu regionálních a jiných organizací při zajišťování mezinárodního míru a bezpečnosti
4. Právo na sebeobranu
5. Jiné případy použití ozbrojené síly státy

IV. Právo mezinárodního odzbrojení

1. Úloha OSN a jiných mezinárodních organizací v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení
  - 1.1 OSN a úprava zbrojení a odzbrojení
    - 1.1.1 Úloha Rady bezpečnosti v otázkách úpravy zbrojení
    - 1.1.2 Úloha Valného shromáždění v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení
  - 1.2 Úloha jiných mezinárodních organizací v otázkách omezení zbrojení a odzbrojení
2. Právo odzbrojení jako odvětví mezinárodního práva
3. Prameny práva odzbrojení
  - 3.1 Smlouvy v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení
    - 3.1.1 Možnosti odstoupení a výpovědi smluv o omezení zbrojení a odzbrojení
    - 3.1.2 Změna smluv o omezení zbrojení a odzbrojení
    - 3.1.3 Hodnotící konference smluv o omezení zbrojení a odzbrojení
  - 3.2 Mezinárodní obyčejová pravidla v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení
  - 3.3 Jednostranné akty mezinárodních organizací a států
    - 3.3.1 Akty Rady bezpečnosti OSN
    - 3.3.2 Akty Valného shromáždění OSN
    - 3.3.3 Jednostranné akty států
4. Prostředky pro provádění a dodržování závazků o omezení zbrojení a odzbrojení
  - 4.1 Kontrolní opatření
    - 4.1.1 Pojem kontroly
    - 4.1.2 Funkce kontroly
    - 4.1.3 Vývoj kontroly v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení
    - 4.1.4 Metody, prostředky, procedury kontroly
      - a) Poskytování informací
      - b) Inspekce na místě (on-site inspection)
      - c) Technické prostředky kontroly
      - d) Konzultace
      - e) Úloha mezinárodních orgánů a organizací
      - f) Preventivní a následná kontrola
  - 4.2 Prostředky pro pokojné řešení mezinárodních sporů
  - 4.3 Opatření reagující na porušení závazků a k zajištění souladu včetně sankcí
  - 4.4 Kontrolní opatření v Iráku na základě jednostranných aktů Rady bezpečnosti

V. Omezení zbrojení a odzbrojení na počátku 21. století

1. Problémy v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení a potřeba jejich řešení – klasická témata
  - 1.1 Úkoly v oblasti jaderných zbraní
  - 1.2 Bakteriologické (biologické) a chemické zbraně
  - 1.3 Konvenční zbraně
  - 1.4 Hrozba šíření zbraní hromadného ničení
2. Problematika šíření zbraní nestátními aktéry
  - 2.1 Hrozba šíření zbraní hromadného ničení nestátními aktéry
    - 2.1.1 Potlačování jaderného terorismu
    - 2.1.2 Smlouvy o odzbrojení a zabránění šíření chemických a biologických zbraní a hrozba terorismu
  - 2.2 Nelegální obchod s malými a lehkými zbraněmi
3. Význam nesmluvních (politických) ujednání
  - 3.1 Zanggerův výbor a Skupina jaderných dodavatelů
  - 3.2 Australská skupina
  - 3.3 Mezinárodní kontrolní režim raketových technologií
  - 3.4 Wassenaarské ujednání
  - 3.5 Vnitrostátní provádění nesmluvních kontrolních režimů v České republice a úloha ES/EU

Závěr

4. Výsledky práce

Mezinárodněpolitické změny v 90. letech 20. století vyvolávaly naděje v podstatné zlepšení spolupráce mezi státy při zajišťování mezinárodní bezpečnosti. Na počátku 90. let 20. století se zdálo, že změny budou výrazné. Základní úlohu v oblasti mezinárodního míru a bezpečnosti sehrává OSN. Naděje byly vkládány zvláště do zlepšení fungování Rady bezpečnosti OSN.

Tyto naděje se však naplnily pouze částečně. Společné vystoupení mezinárodního společenství, proti irácké agresi v Kuvajtu, které bylo schváleno Radou bezpečnosti, bylo výrazem změn. Rada bezpečnosti po mnoha letech schválila použití ozbrojené síly proti porušiteli mezinárodního míru. Shody dosáhli stálí členové Rady bezpečnosti i další státy, také v případě řešení konfliktů na území bývalé Jugoslávie. Pro stíhání zločinů na území bývalé Jugoslávie byl dokonce vytvořen Radou bezpečnosti v roce 1993 Tribunál, podobný byl zřízen o roku později pro Rwandu. Z kvantitativního hlediska došlo k výraznému nárůstu rezolucí, které Rada bezpečnosti od počátku 90. let přijala. Zatímco do roku 1989 přijala 646 rezolucí, za posledních patnáct let je to dalších téměř tisíc rezolucí.

Přes úspěchy v tom směru, že se v řadě případů dosáhlo jednomyslnosti stálých členů Rady bezpečnosti, nepodařilo se docílit plného a skutečně efektivního fungování tohoto orgánu. Působení Rady bezpečnosti v případech, kde bylo třeba použít ozbrojenou sílu se omezilo na schvalování ozbrojeného zásahu, který následně realizovala skupina států nebo příslušná mezinárodní organizace. Nepodařilo se dosáhnout aktivního fungování Rady bezpečnosti, tak jak předvídá Charta OSN v čl. 43 a násl. Nicméně politický vliv Rady bezpečnosti se v tomto období zvýšil.

Úloha OSN, pokud jde o mezinárodní mír a bezpečnost se v 90. letech 20. století výrazně projevovala i tím, že byly vyslána řada *nových mírových operací*, které nejsou určeny pro obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti, nicméně mohou sehrát pozitivní úlohu pokud jde o udržování mezinárodního míru.

Koncem 90. let 20. století a na počátku 21. století však dochází k případům, které poměrnou jednomyslnost stálých členů Rady bezpečnosti narušují. Jedná se zvláště o případy Kosova v roce 1999 a zásahu v Iráku v roce 2003. Tyto dva případy, v menší míře pak zásah v Afghánistánu v roce 2001 ukazují na možnou tendenci směřující spíše k jednostranným opatřením nejmocnějších států – na prvním místě USA, při řešení různých mezinárodních bezpečnostních otázek. Úloha OSN se v těchto případech a zvláště je to výrazné, pokud jde o Kosovo a Irák omezuje na úpravu poměrů po skončení konfliktu. Podobné případy mohou vést ke snížení významu a vlivu Rady bezpečnosti, což nelze z dlouhodobého hlediska považovat za žádoucí jev.

Ke zlepšení situace by mohla, alespoň částečně napomoci reforma OSN, zejména pokud jde o fungování Rady bezpečnosti. Rozšíření tohoto orgánu o další, i stálé členy bude znamenat, že více států ponese hlavní odpovědnost za udržování mezinárodního a bezpečnosti a zvýší se tak legitimita tohoto orgánu. Na druhé straně však současní stálí členové nejsou ochotni vzdát se svého výsadního postavení v podobě záporného hlasu v Radě bezpečnosti a dalším státům nebude tato výsada přiznána. V tomto směru je otázkou zda se skutečně zefektivní fungování tohoto orgánu, k celkovému zlepšení udržování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Pokud jde o význam omezení zbrojení a odzbrojení při zajišťování mezinárodní bezpečnosti, což byl hlavní cíl této práce ani v tomto směru není důvod pro spokojenost.

Se změnou mezinárodních poměrů koncem 80. a zvláště v 90. letech 20. století se vytvořily materiální předpoklady pro rozvoj odzbrojení. První polovina 90. let také naplnila vkládané naděje. Byla dokončena mnohaletá jednání o různých odzbrojovacích smlouvách a uzavřeny jak dvoustranné, tak i mnohostranné smlouvy o omezení zbrojení a odzbrojení. Za

vyvrcholení tohoto období lze považovat uzavření Smlouvy o úplném zákazu jaderných zkoušek v roce 1996 a Úmluvy o úplném zákazu nášlapných min v roce 1997. Tato poslední smlouva byla navíc uzavřena v rekordně krátkém čase jednoho roku a ukázalo se, že pokud státy mají zájem a důvody, je předpoklad pro dosažení dohody.

V posledních letech však došlo ke *zpomalení ne-li dokonce zvratu* pokud jde o omezení zbrojení a odzbrojení. Neúspěch se projevil jednak v tom, že se nepodařilo dosáhnout vstupu v platnost mnohostranné Smlouvy o úplném zákazu jaderných zkoušek z roku 1996. Tato Smlouva je významná z toho důvodu, že jaderné pokusy jsou předpokladem vývoje jaderných zbraní. Neprovádění jaderných zkoušek značně omezuje jejich vývoj, byť je možné vývoj simulovat např. počítačově. Závazná realizace této Smlouvy by vytvořila předpoklad pro mnohostranné jaderné odzbrojení.

Jedním z důvodů pro zpomalení odzbrojovacího procesu na počátku 21. století je zvýšený zájem USA dávat přednost *jednostranným akcím* pokud jde o *zbraně hromadného ničení*. Zásah v Iráku v roce 2003, který byl podezírán právě z vlastnictví zbraní hromadného ničení je toho příkladem. USA ztratily *větší zájem* o mnohostranné úsilí v oblasti odzbrojení. Odpor USA k uzavírání mezinárodních smluv se projevil v jejich odmítnutí ratifikovat Smlouvu o úplném zákazu jaderných zkoušek. Dalším projevem je snaha USA vytvořit systém protiraketové obrany proti případnému použití balistických střel, zejména ze strany některých států, které jsou podezírány ze snah získat jaderné zbraně. Snahy USA vedly ke zvýšení obav Ruska, jehož Parlament nechtěl schválit odzbrojovací Smlouvu START II, stalo se tak až v roce 2000. Rozdílné pohledy USA a Ruska na protiraketovou obranu nakonec vedly k jednostrannému odstoupení USA od Smlouvy ABM v roce 2001.

Na hodnotící konferenci Úmluvy o zákazu biologických zbraní v letech 2001/2002, USA rovněž odmítly návrh Protokolu o kontrole k této Úmluvě. Ústup od přísné kontroly, na které USA v minulosti trvaly, se projevil i v případě smlouvy mezi USA a Ruskem SORT v roce 2002. Právě otázka přísné kontroly (verification) je v oblasti odzbrojení důležitá, dá se říci, že nezbytná. V této souvislosti se však *nepovažuje za pravděpodobné*, že se v nejbližší době podaří vytvořit organizaci s tak širokými pravomocemi jako má MAAE nebo Organizace pro zákaz chemických zbraní, nebo jak se předpokládá u Organizace pro úplný zákaz jaderných zkoušek. Dospívá se k názoru, že i činnost stávajících organizací v oblasti kontroly je stagnující. V tomto směru by bylo vhodné využít zkušeností komisí UNSCOM a UNMOVIC.

Rovněž v oblasti *konvenčních zbraní* není situace považována za optimální. Podle Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, která byla jako jedna z prvních

uzavřena v roce 1990, nemá žádný stát nebo skupina států schopnost k překvapivému útoku v Evropě. Podle J. Goldblata jsou však stropy jak pro zbraně, tak i pro vojenský personál *příliš vysoké*. Za optimální není považována ani realizace Úmluvy o úplném zákazu nášlapných min z roku 1997. Definice a pojmy této Úmluvy umožňují různé interpretace týkající se jejího provádění. Rovněž nebyla založena *žádná organizace* pro dohled nad dodržováním této Úmluvy.

V oblasti konvenčních zbraní jsou velkým problémem *malé a lehké zbraně*. Byly sice přijaty různé směrnice a zásady týkající se těchto zbraní, dané *dokumenty* však *nejsou právně závazné*. Doporučovaná opatření se hlavně týkají omezení nelegálního *obchodu s těmito zbraněmi* nestátními aktéry. Nebyla však uzavřena prakticky žádná smlouva univerzální povahy, která by omezovala nebo dokonce zakazovala obchod s konvenčními zbraněmi (s výjimkou výše zmíněných nášlapných min).

Dá se říci, že *klasické pojetí odzbrojení* v mezistátních vztazích založené na *mezinárodních smlouvách* v současnosti *stagnuje*. USA a další státy spíše směřují k *zachování současných smluv* a nemají zájem na přijímání dalších. Rozvoj omezení zbrojení a odzbrojení je nepravděpodobný za situace, kdy se státy snaží řešit svou bezpečnostní situaci *jednostranně*. USA dokonce připravují doktrínu *preventivního jaderného úderu*, který by měl odvrátit hrozící útok zbraněmi hromadného ničení proti sobě, spojencům nebo mezinárodním koalicím. Velitelé by v takovém případě žádali o souhlas prezidenta k jadernému úderu proti jinému státu nebo skupině teroristů, případně ke zničení zjištěných skladů jaderných, biologických a chemických zbraní. Dokladem stagnace v odzbrojení je i růst výdajů na zbrojení a vedení ozbrojených konfliktů. Výdaje na zbrojení v roce 2004 zaostávaly pouze šest procent za lety 1987-88, jak uvádí SIPRI, a celosvětově dosáhly 1035 miliard USD. Vliv na výši těchto nákladů mají také vojenské operace v Iráku a v Afghánistánu. Největšími příjemci zbraní ze zahraničí byly v roce 2004 Čína a Indie, jejichž hlavním dodavatelem bylo Rusko.

Převažující zájem se v současnosti *omezuje* na hrozbu šíření zbraní hromadného ničení do dalších států. V tomto směru by důležitou úlohu mohl mít režim nešíření jaderných zbraní založený na Smlouvě o nešíření jaderných zbraní z roku 1968. S prováděním této Smlouvy jsou však problémy, pokud jde o stávající smluvní strany, zejména Írán a rovněž pokud jde o jaderný program a zbraně KLDR. Problémem je rovněž zájem oficiálních vlastníků uchovat si své výsadní postavení a jejich neochota přistoupit na mnohostranná jednání o jaderném odzbrojení, jak předvídá Smlouva. Tento přístup vede ke kritice ze strany jiných států. Nelze

tak předpokládat, že by se v nejbližší době staly stranou Smlouvy další státy vlastníci jaderné zbraně, které by se jich musely tudíž vzdát.

Šíření jaderných zbraní v různých částech světa omezuje také vytváření oblastí bez jaderných zbraní. Na základě mezinárodních smluv bylo vytvořeno několik těchto zón. jedná se o smlouvy o bezjaderných pásmech v Latinské Americe, Tichomoří, Jihovýchodní Asii, Africe a také v Antarktidě. Všechny bezjaderné zóny jsou na jižní polokouli. Nepodařilo se však zatím uzavřít smlouvy o *denuklearizaci Středního Východu a Jižní Asie*.

Omezit nebezpečí nabytí jaderných zbraní by mohlo snížit ukončení *obohacování uranu* jadernými státy. V tomto směru se však nepodařilo dosáhnout uzavření smlouvy o *ukončení produkce štěpných jaderných materiálů*. Tento neúspěch vyvolává značné nebezpečí z toho důvodu, že *množství jaderného materiálu* pěti oficiálních jaderných států nepodléhá mezinárodním zárukám MAAE a může tak dojít k jeho úniku.

Pozitivně lze hodnotit úsilí skupiny států, které si vytvořily právně nezávazné kontrolní režimy týkající se zabránění *šíření zbraní hromadného ničení a zboží dvojího určení*, skupiny států. Tyto nesmluvní kontrolní režimy se však týkají jen omezeného počtu států. Nejprísnější jsou dané úpravy v Evropské unii.

Zvyšující pozornost je věnována i novým hrozbám jako je globální terorismus a v této souvislosti snaze nestátních aktérů obstarávat si zbraně hromadného ničení. Z tohoto důvodu také Rada bezpečnosti přijala v roce 2004 rezoluci č. 1540, která se týká hrozby přístupu nestátních aktérů ke zbraním hromadného ničení. V roce 2005 byla také schválena a je otevřena k podpisu Smlouva týkající se boje s jaderným a radiologickým terorismem. Vedle těchto dokumentů, také *klasické smlouvy v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení* mohou v případě striktního dodržování bránit úniku zbraní a materiálů *nestátním aktérům*.

V oblasti *omezení zbrojení a odzbrojení* by měla Rada bezpečnosti hrát důležitější úlohu v otázkách, které mohou ohrozit mezinárodní mír. Rada bezpečnosti by však neměla nahrazovat úlohu států při jednání o omezení zbrojení a odzbrojení. Měla by však být účinnou pojistkou v případě neplnění závazků v oblasti odzbrojení, což může vést k ohrožení mezinárodního míru. *Pochybnosti* o nahrazování úlohy států, Radou bezpečnosti, která stanovila státům přijetí legislativních opatření, vyjádřil Pákistán při projednávání rezoluce Rady bezpečnosti č. 1540. Pákistán mimo jiné zdůraznil, že smluvní režimy (Úmluvy o zákazu chemických zbraní z roku 1993, Úmluvy o zákazu biologických zbraní z roku 1972, Smlouvy o nešíření jaderných zbraní z roku 1968) by mohly být zdokonaleny, pokud je to nezbytné cestou jednání mezi suverénními a rovnoprávními státy.

Na počátku 21. století je tudíž třeba přehodnotit některé přístupy k omezení zbrojení a odzbrojení. Mezinárodní bezpečnostní situace se od počátku 90. let změnila. Na změněné podmínky lze aplikovat i klasické smlouvy o omezení zbrojení a odzbrojení. *Zajištění mezinárodní bezpečnosti vyžaduje i kroky v oblasti omezení zbrojení a v odzbrojení.* Státy nemohou spoléhat pouze na zajištění bezpečnosti zvyšováním počtu různých druhů zbraní. Nahromadění zbraní může vyvolat opačný efekt, než ten který je očekáván.

Jedním z předpokladů pro zlepšení situace v oblasti odzbrojení je vstup v platnost Smlouvy o úplném zákazu jaderných zkoušek z roku 1996, striktní dodržování stávajících odzbrojovacích závazků a závazků v oblasti omezení zbrojení. Nezbytná je i ochota jaderných států jednat o úplném jaderném odzbrojení. Důležité je v tomto směru i zlepšení mnohostranného vyjednávacího mechanismu v oblasti odzbrojení a omezení zbrojení a docílení jeho větší účinnosti. Předpokladem pro odzbrojení je vědomí a víra států, že mohou mít prospěch ze snižování zbrojení a ozbrojených sil, ať je již založeno na mezinárodních smlouvách nebo se jedná o jednostranné závazky. Podle J. J. Wirtze kontrola zbrojení může být významným příspěvkem k *mezinárodní bezpečnosti* pouze za určitých specifických okolností. Předpokladem je, že více velkých mocností bude v tomto směru mít zájem na kontrole zbrojení.

5. Aplikace výsledků práce

Výstupy z disertační práce jsou zahrnuty do výzkumného záměru Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Je používána jako doporučená literatura při výuce povinného předmětu Mezinárodní právo veřejné v rámci magisterského studijního programu právo na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Dále je povinnou literaturou pro výběrový předmět Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení vyučovaného v rámci magisterského studijního programu na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Práce může být využita v rámci expertní činnosti ž při zpracovávání odborných stanovisek, které se týkají mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení. Zejména pokud jde o příslušné orgány státní správy – ministerstva, například na Ministerstvu zahraničních věcí. Čerpat z ní může rovněž vědecká a odborná veřejnost při další vědecké a vývojové činnosti. Významné je rovněž využití výsledků při popularizační a osvětové činnosti v oblasti mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení. Práce může rovněž posloužit pro rozvoj dalšího bádání

v oblasti mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení, zvláště pro hledání co efektivnějších cest pro zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti.

6. Seznam nejdůležitějších publikovaných prací uchazeče, které mají vztah ke zkoumané problematice a jejich recenze a citace

Monografie:

ONDŘEJ, J. *Mezinárodněprávní úprava kontroly odzbrojení*. Praha : Karolinum, 1999.

ONDŘEJ, J. *Právo mezinárodních prostorů*. 1. vydání, 2. vydání. Praha : Univerzita Karlova – Právnická fakulta, ediční středisko, 2000, 2002.

ONDŘEJ, J. *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005.

Učebnice:

ONDŘEJ, J. *Základy mezinárodního práva*. Praha : Karolinum, 1998.

POTOČNY, M., ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné, zvláštní část* (část devátá – právo odzbrojení), 3. vydání, 4. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2002, 2003.

ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004.

ONDŘEJ, J. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004.

Články:

ONDŘEJ, J. *Místo kontroly v oblasti odzbrojení*. Mezinárodní vztahy, č. 9/1989.

ONDŘEJ, J. *Kontrola smluv o omezení zbrojení*. Mezinárodní vztahy č. 9/1990.

ONDŘEJ, J. *Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě a kontrola jejího dodržování*. Praha : AUC IURIDICA 4-5/1991, 1992.

ONDŘEJ, J. *Kontrola Mezinárodní agentury pro atomovou energii nad mírovým využíváním jaderné energie*. Právník č.5/1996.

ONDŘEJ, J. *Otevřené nebe, omezení suverenity státu ve vzdušném prostoru*. Právník, č. 12/1996.

ONDŘEJ, J. *Úmluva o zákazu chemických zbraní – významný krok v oblasti odzbrojení a kontroly*. Právník č. 3/1997.

ONDŘEJ, J. *Úloha kontroly v procesu odzbrojení a regulace zbrojení*. Právník č. 7/1997.

ONDŘEJ, J. *Od částečného k úplnému mezinárodněprávnímu zákazu jaderných zkoušek (se zaměřením na Smlouvu o úplném zákazu jaderných zkoušek)*. Právník č. 12/1997.

ONDŘEJ, J. *Současná kontrola v oblasti odzbrojení a její metody a prostředky*. Mezinárodní vztahy č.4/1998.

ONDŘEJ, J. *Odzbrojení a regulace zbrojení v mezinárodním právu a ve vztahu k suverenitě státu*. Mezinárodní vztahy č. 2/1999.

ONDŘEJ, J. *Místo odzbrojení v mezinárodním právu na přelomu tisíciletí*. Právník č. 8/2000.

ONDŘEJ, J. *Zákaz některých druhů konvenčních zbraní v ozbrojených konfliktech*. Právník č.6/2001.

ONDŘEJ, J. *Úloha mezinárodních organizací, zejména oblastních, při zajišťování mezinárodní bezpečnosti*. Právník č. 11/2005.

ONDŘEJ, J. *Vzestup a pád odzbrojení na počátku 21. století*. AUC IURIDICA (v tisku).

Práce publikované v zahraničí:

ONDŘEJ, J. *Some Legal Aspects of Verification in and from Outer Space*. Proceedings of the 33rd Colloquium on the law of Outer Space. Washington : American Institute of Aeronautics and Astronautics, 1991.

ONDŘEJ, J. *Problems of Jurisdiction in Connection with the Settlements on the Moon and Mars*. Proceedings of the 34th Colloquium on the law of Outer Space. Washington : American Institute of Aeronautics and Astronautics, 1992.

ONDŘEJ, J. *Activities of the IAEA Concerning Outer Space*. Proceedings of the 36th Colloquium on the Law of Outer Space. Washington : American Institute of Aeronautics and Astronautics, 1994.

ONDŘEJ, J. *Some Legal Aspects of Confidence-Building Measures Concerning Outer Space*. Proceedings of the 39th Colloquium on the Law of Outer Space. Washington : American Institute of Aeronautics and Astronautics, 1997.

ONDŘEJ, J. *From the Common Heritage of Mankind to Commercialization and Back Again?* Proceedings of the 43rd Colloquium on the Law of Outer Space. Washington : American Institute of Aeronautics and Astronautics, 2001.

Recenze:

AZUD, J. Mezinárodněprávní úprava kontroly odzbrojení. Právny obzor, 1999, č.6.

POTOČNÝ, M. Mezinárodněprávní úprava kontroly odzbrojení. Právník, 2000, č.4.

DAVID, V. Právní režimy mezinárodních prostorů. Právník, 2004, č. 12.

Nejdůležitější citace:

MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*, 4. opravené a doplněné vydání. Brno : Doplněk, 2004, s. 83, s. 223.

DAVID, V., SLADKÝ, P., ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*, Praha, Linde, 2004, s. 411.

TUMA, M. a kol. *Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti terorismu*. Brno : Ústav strategických studií, Univerzita obrany, 2004, s. 70, s. 71, s. 72, s. 232.

KHOL, R., ŠULC, F. a kol. *Protiraketová obrana*. Praha: ústav mezinárodních vztahů, 2004, s. 117, s. 118, s. 119, s. 120, s. 121.

ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*, Praha : Eurolex Bohemia, 2003, s. 67, s. 281.

WAISOVÁ, Š. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*, 2. rozšířené vydání. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 116.

WAISOVÁ, Š. *Současné otázky mezinárodní bezpečnosti*. Dobrá Voda : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003, s. 131.

STŘEDA, L. *Šíření zbraní hromadného ničení – vážná hrozba 21. století*. Praha : Ministerstvo vnitra, 2003, s. 93.

TUMA, M. *Nešíření zbraní hromadného ničení, kontrola zbrojení, odzbrojení a Česká republika*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2002, s. 10.

MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část*, třetí opravené a doplněné vydání. Brno : Doplněk, 2002, s. 155.

7. Seznam použité literatury a dokumentů

Literatura :

AGO, M. in : *Yearbook of the International Law Commission 1980*, Vol. II, Part One.

AHLSTROM, Ch. *Withdrawal from arms control treaties*. Stockholm : SIPRI Yearbook 2004.

ANTONY, I. and BAUER, S. *Transfer controls and destruction programmes* in : SIPRI *Yearbook 2004*, Stockholm : SIPRI, 2004.

BARKER, R. B. *The verification of arms control, disarmament agreements and security*, Disarmament, a periodic review by the United Nations, volume XI, No. 2, 1988.

BARTON, J. H., WEILER, L.D. *International Arms Control, Issues and Agreements*. Stanford : Stanford University Press, 1976.

BEDERMAN, D. J. *Collective Security, Demilitarization and Pariah States*. European Journal of International Law, Vol. 13, No. 1, 2002.

BÍLKOVÁ, V. *Vybrané otázky prevence a represe chemického terorismu*. Trestněprávní revue č.5/2005.

BORRIE, J., RANDI, V., M. *Alternative Approaches in Multilateral Decision Making : Disarmament as Humanitarian Action*. Ženeva: UNIDIR, United Nations, 2005.

BOUTROS, B. G. *An Agenda for Peace*. New York : United Nations, 1992.

BOSCH, M. M. *The Non-proliferation Treaty and its Future* in : SANDS, P. *International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons*. Cambridge : University Press, 1999.

BROWNLIE, I. *Principles of International Law*. 5th ed., Oxford: Oxford University Press, 1998.

CASSESE, A. *International Law*. Oxford : Oxford University Press, 2001.

CARTER, B. E., TRIMBLE, P. R. *International Law*. Boston, Toronto, London : Little, Brown and Company, 1991.

ČEPELKA, Č, Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : EUROLEX Bohemia, 2003.

ČEPELKA, Č. Posudek na disertační práci, A.S.Baba-Bodi, Rozbor mezinárodních nástrojů k potlačování nedovoleného obchodu s drogami, 20. května 2004.

ČEPELKA, Č. *Právo mezinárodních smluv*. Praha : Karolinum, 1999.

ČEPELKA, Č, DAVID, V. *Úvod do teorie mezinárodního práva*. Brno 1983.

ČEPELKA, Č. *Odpovědnost státu*. Praha : Univerzita Karlova, 1985.

ČEPELKA, Č. , JÍLEK, D. ,ŠTURMA P. *Mezinárodní odpovědnost*. Masarykova univerzita, Brno 2003.

ČEPELKA, Č. *Právní garantování oblastí bez jaderných a chemických zbraní ve střední Evropě*. Praha : Sborník příspěvků k aktuálním otázkám mezinárodního práva a politiky III, 1989.

ČERVENKA, Z. *Je Organizace africké jednoty oblastní organizací ve smyslu Charty OSN?*. ČMP č. 1/1968.

DAHLMAN, O. *Multilateral aspects of the verification of underground nuclear explosions*. Disarmament, a periodic review by the United Nations, volume XI, No. 2, 1988.

De CUELLAR, J. P. *OSN a odzbrojení*. Praha : Svoboda, 1985.

DIXON, M. *Textbook on International Law*. 4th edition, London : Blackstone Press Limited, 2000.

DONOWAKI, M. *Non-Proliferation Issues and the Future of the NPT*. Disarmament , a periodic review, vol. XVI, No. 2, 1993.

EVANS, D. *International Law*. Oxford : University Press, 2003.

FLECK, D. *Developments of the Law of Arms Control as a Result of the Iraq-Kuwait Conflict*. European Journal of International Law, Vol. 13, No., 2002.

FIRMAGE, E. B. *The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*. AJIL vol. 63, 1969.

GRAY, Ch. *International Law an the Use of Force, second edition*. Oxford : University Press, 2004.

GOLDBLAT, J. *Arms Control, a Survey and Appraisal of Multilateral Agreements*. London : SIPRI, Taylor and Francis Ltd., 1978.

GOLDBLAT, J. *Arms Control, The New Giude to negotiations and Agreements*. London, Thousand Oaks, New Delhi : Prio SIPRI, Sage Publications, 2002.

GUTHRIE, R., HART J., KUHLAU, F., SIMON, J. *Chemical and biological warfare developments and arms control*. SIPRI Yerbook 2004.

HAZARD, J. *Post-Disarmament International Law*. AJIL 1967, No. 1.

HENDRYCH, D. a kol. *Právníký slovník*. Praha : C.H. Beck, 2001.

HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Část I., část II. Praha: 1933,1935.

JANIS, M. W. *An Introduction to International Law*. Boston, Toronto : Little, Brown and Company, 1988.

JOHNSON, G. G. *Examining the SFOR experience*. www.nato.int/docu/review/2004, s. 3

- KELLEHEROVÁ, C. *Pugwash symposium on scientific and technical aspects of development of new weapons, verification issues, and global security*. Disarmament, a periodic review by the United Nations, volume XI, No. 3, 1988.
- KENYON, I. R., DUNWORTH, T. *Conflict Management and the Chemical Weapons Convention*. Leiden Journal of International Law, volume 10, Number 1, 1997.
- KRASS, A. S. *Verification, how much is enough?* London, Philadelphia, SIPRI: 1985.
- KRISTENSEN, H. M. *World nuclear forces in* : SIPRI Yearbook 2004.
- KUROSAWA, M. *The 2000 NPT Review Conference and Nuclear Disarmament*. Osaka University Law Review, No. 48, 2001.
- LARSEN, J. A. (ed). *Arms Control, Cooperative Security in a Changing Environment*,. Boulder, London : Lynne Rienner Publishers, 2002.
- LLWELLYN, H. *The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty*. Leiden Journal of International Law, volume 10, No. 2, 1997.
- MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. vydání, Brno : nakl. Doplněk 2004.
- MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část*. třetí opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita, nakl. Doplněk, 2002.
- MALENOVSKÝ, J. *Otázka systémů mezinárodního práva a jeho podsystemů*. Praha : SMP 21 Academia, Praha, 1988.
- MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část*. 2. vydání, Brno : nakl. Doplněk, 1997.
- MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, obecná část*. Brno : Doplněk 1993.
- MALENOVSKÝ, J., JÍLEK, D., DAVID, V. *Organizace spojených národů, Evropská společenství, Rada Evropy*. Brno : Masarykova Univerzita 1992.
- MENCER, G. *Další rozvoj mezinárodního humanitárního práva*. Právní obzor č. 6/1982.
- MRÁZEK, J. *Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha: Academia, 1990.
- MRÁZEK, J. *Právo odzbrojení*. Právník č. 1/1983.
- MRÁZEK, J. *Právo mezinárodní bezpečnosti*. Právník č. 8/1982.
- MYJER, E. P. J. *The settlement of disputes under the Chemical weapons convention and the case of the confidentiality commission*. Hague Academy of International Law, Workshop, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1995.
- OKOWA, P.N. *State Responsibility for Transboundary Air Pollution in International Law*. Oxford : Oxford University Press, 2000.

- ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004.
- ONDŘEJ, J. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. Plzeň : vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004.
- ONDŘEJ, J. *Mezinárodněprávní úprava kontroly odzbrojení*. Praha : Karolinum, 1999.
- ONDŘEJ, J. *Zákaz některých druhů konvenčních zbraní v ozbrojených konfliktech*. Právník č.6/2001.
- ONDŘEJ, J. *Úmluva o zákazu chemických zbraní – významný krok v oblasti odzbrojení a kontroly*. Právník č. 3/1997.
- ONDŘEJ, J. *Od částečného k úplnému mezinárodněprávnímu zákazu jaderných zkoušek (se zaměřením na Smlouvu o úplném zákazu jaderných zkoušek)*. Právník č. 12/1997.
- ONDŘEJ, J. *Kontrola Mezinárodní agentury pro atomovou energii nad mírovým využíváním jaderné energie*. Právník č.5/1996.
- OPPENHEIM, L. *International Law, vol. II Disputes, War and Neutrality*. seventh edition, edited by H. Lauterpacht, New York, Toronto : Longham's, Green and co London, 1952.
- OUTRATA, V. *Mezinárodní ochrana bezpečnosti státu*. Studie z mezinárodního práva I, Praha 1955.
- PISK, Z. *K mezinárodněprávním aspektům systému světové a evropské kolektivní bezpečnosti*. Právník č.8/1974.
- POJRYŠ, A. I. a kol. *Meždunarodnoje atomnoje pravo*. Moskva, Nauka, 1987.
- POTOČNÝ, M., OONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné, zvláštní část*. 4. vydání, Praha : nakl. C. H. Beck, 2003.
- POTOČNÝ, M. *Ke kultuře prevence v mezinárodních vztazích*. Právník č.8/2000.
- POTOČNÝ, M. *Vzdušné útoky z hlediska mezinárodního práva*. Mezinárodní politika č. 6/1999.
- POTOČNÝ, M. *Mezinárodní organizace*. Praha : Nakladatelství Svoboda 1980.
- POTOČNÝ, M. *Deklarace zásad mírového soužití*. Praha : AUC IURIDICA, 1972.
- POTOČNÝ, M. *Zásada nevměšování*. AUC IURIDICA č.3/1968.
- RAO, S.R. *National Measures for Implementation of the Chemical Weapons Convention : Certain Legal Aspects in* : BARDONNET, D. *The Convention on the prohibition and Elimination of Chemical Weapons : a Breakthrough in Multilateral Disarmament*. Workshop, Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, s. 305.
- ROSAS, A. *Reactions in the event of breach, The conventions on the prohibition and elimination of chemical weapons*. Dordrecht, Boston, London : Hague Academy of International Law, Workshop, Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

- RHYNE, S. *International Law*. Washington DC : CLB. Publishers, Inc., 1971.
- SANDS, P. *Principles of International Environmental Law, (framework, standards, and implementation)*. Manchester University Press, Manchester and New York, 1999.
- SANDS, P., KLEIN, P. *Bowett's Law of International Institutions*. London : Sweet and Maxwell, 2001.
- SEIDL-HOHENVELDERN. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Codex Bohemia, 1999.
- SHAW, M. *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- SHEEHAN, M. *Arms Control, Theory and Practice*. Oxford, New York: Basil Blackwell, 1988.
- SCHEU, H., Ch. *Lidská dimenze OBSE a současné mezinárodní právo*. Praha : Karolinum, 2000.
- SIMMA, B. (ed.). *The Charter of the United Nations a commentary*. second edition, Vol. I, Oxford : University Press, 2002.
- SIMS, N. A. *Adaptation of National Legislation to the Implementation Requirements of the Chemical Weapons Convention : Common Law System* in : BARDONNET, D. *The Convention on the prohibition and Elimination of Chemical Weapons : a Breakthrough in Multilateral Disarmament*. Workshop, Dordrecht,Bosto,London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.
- SIMPSON, G. *Great Powers and Outlaw States*. Cambridge : University Press, 2004.
- SORENSEN, M. *Manual of Public International Law*. New York: St. Martin's Press, 1968.
- STEIN, E. *New Weapons technology*. Recueil des Cours, Sijthoff, Leyden, 1971, II.
- STŘEDA, L., BRÁDKA, S. *Jak dál v kontrole zákazu biologických a toxinových zbraní ?* *Vojenské rozhledy* č. 2/2005.
- STŘEDA, L. *Šíření zbraní hromadného ničení – vážná hrozba 21. století*. Praha : Ministerstvo vnitra, 2003.
- STŘEDA, L., MATOUŠEK, J. *Ultraterorismus – jaderný, radiologický, chemický, a biologický terorismus*. *Vojenské rozhledy* č.1/2002.
- ŠTURMA, P. a kol. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. Praha : C. H. Beck, 2003.
- ŠTURMA, P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha : Karolinum 2002.
- ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo na prahu 21. století (dosažený stav, neúspěchy a perspektivy)*. *AUC IURIDICA* č. 3–4/1998, 1999.
- The International Law Association, report of the Seventy-first Conference, Berlin, 2004.

The International Law Association, report of the Sixty-Eight Conference, Taipei, Taiwan, 1998.

TICHÝ, L., ARNOLD, R., SVOBODA, P., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R. *Evropské právo*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2004.

TIMÉRBAJEV, R. M. *Kontrol za organičenijem vooruženij*. Moskva, 1983.

TRAKAL, J. *Význam Haagské konference míru ve vývoji novodobého práva mezinárodního*. Praha : 1902.

TUMA, M. a kol. *Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti terorismu*. Brno : Ústav strategických studií, Univerzita obrany, 2004.

TUNKIN, G. I. *Meždunarodnoje pravo*,. Moskva : Juridičeskaja litěratūra, 1974.

VAGST, D. F. *The Hague Convention and Arms Control*. American Journal of International Law, vol. 94, No. 1, 2000.

VAVILOV, A. M. *Ekologické důsledky horečného zbrojení*. Praha: Svoboda, 1986.

WEYER, F. *Soudobý zápas o nové mezinárodní právo*.: Brno : 1919, s. 122

ZIMMERMANN, M. A. *Společnost národů*. Praha : Orbis, 1931.

Smlouvy o omezení zbrojení a o odzbrojení:

Smlouva o Antarktidě, z roku 1959, vyhl. č. 76/1962 Sb.

Smlouva o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou (PTBT), z roku 1963, vyhl. č. 90/1963 Sb.

Smlouva o zásadách činnosti států při průzkumu a využívání kosmického prostoru, Měsíce a jiných nebeských těles , z roku 1967, vyhl. č.40/1968 Sb.

Smlouva o zákazu jaderných zbraní v Latinské Americe, z roku 1967, Potočný, M. a kol.: Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, sv. 3, Praha : Svoboda, 1977

Smlouva o nešíření jaderných zbraní (NPT), z roku 1968, vyhl.č. 61/1974 Sb.

Smlouva o zákazu umístování jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení na dně moří, oceánů a v jeho podzemí, z roku 1971, vyhl. č. 62/1974 Sb.

Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění bakteriologických (biologických) a toxických zbraní a o jejich zničení, z roku 1972, vyhl. č. 96/1975 Sb.

Smlouva mezi USA a SSSR o omezení systémů protibalistické (protiraketové) obrany (ABM), z roku 1972, Potočný, M. a kol.: Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, sv. 4, Praha : Svoboda, 1982

Dočasná dohoda mezi SSSR a USA o některých opatřeních k omezení strategických útočných zbraní (SALT I), z roku 1972, Potočný, M. a kol.: Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, sv. 4, Praha : Svoboda, 1982

Smlouva mezi SSSR a USA o omezení podzemních zkoušek s jadernými zbraněmi, z roku 1974, Potočný, M. a kol.: Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, sv. 4, Praha : Svoboda, 1982

Smlouva mezi SSSR a USA o podzemních jaderných výbuších pro mírové účely, z roku 1976, Potočný, M. a kol.: Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, sv. 5, Praha : Svoboda, 1986

Smlouva mezi SSSR a USA o omezení strategických útočných zbraní (SALT II), z roku 1979, Potočný, M. a kol.: Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, sv. 5, Praha : Svoboda, 1986

Dohoda o činnosti států na Měsíci a na jiných nebeských tělesech naší sluneční soustavy, z roku 1979, Potočný, M. a kol.: Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, sv. 5, Praha : Svoboda, 1986

Smlouva o nejaderném pásmu v Tichomoří z roku 1985, The United Nations Disarmament Yearbook, Vol. 10, 1985, New York : 1986

Smlouva mezi SSSR a USA o likvidaci jejich raket středního a kratšího doletu (INF), z roku 1987, SIPRI Yearbook, 1988

Smlouva mezi USA a SSSR o likvidaci a zákazu výroby chemických zbraní, z roku 1990

Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, z roku 1990, The United Nations Disarmament Yearbook, Vol. 15, 1990, New York : 1991

Smlouva mezi USA a SSSR o snížení strategických útočných zbraní (START I), z roku 1991, The United Nations Disarmament Yearbook, Vol. 16, 1991, New York : 1992

Smlouva o otevřeném nebi, z roku 1992, Status of Multilateral Arms Regulation and Disarmament Agreements, fourth edition, vol. 2, 1992

Smlouva mezi USA a Ruskem o snížení strategických útočných zbraní (START II), z roku 1993, The United Nations Disarmament Yearbook, Vol. 18, 1993, New York : 1994

Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní, z roku 1993, Disarmament, The Chemical Weapons Convention with selective index, New York: United Nations, 1994

Smlouva o bezjaderném pásmu v jihovýchodní Asii, z roku 1995

Smlouva o bezjaderném pásmu v Africe, z roku 1996, Disarmament, a periodic review by the United Nations, vol. XIX, No. 1, 1996

Smlouva o úplném zákazu jaderných zkoušek, z roku 1996 (Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty), <http://disarmament2un.org/TreatyStatus.nsf>

Úmluva o zákazu použití, skladování, výrobě, převádění a o zničení náslapných min, z roku 1997, č.29/2000 Sb. m. s.

Interamerická úmluva proti nezákonné výrobě a obchodování s palnými zbraněmi, municí, výbušným a jiným relevantním materiálem, z roku 1997, Disarmament, a periodic review by the United Nations, vol. 20, No. 2 and 3, 1997

Interamerická úmluva o transparentnosti při nabývání konvenčních zbraní z roku 1999, The United Nations Disarmament Yearbook, Vol. 24, 1999, New York : 2000

Smlouva mezi USA a Ruskou federací o snížení strategických jaderných potenciálů, z roku 2002

Dokumenty:

Council Joint Action 2004/570/CFSP of July 2004 on the European Union military operation in Bosnia and Hercegovina.

Disarmament facts, Armaments and Disarmament Commonly Used Terms and Acronyms, New York: United Nations, 1989.

Dok. A/RES/59/290 , annex International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear terrorism z 15. dubna 2005.

Dok. A/45/372 , Verification in all its aspects: Study on the role of the United Nations in the field of verification, z 28 srpna 1990.

Dok. A/50/377 Verification in all its aspects, including the role of the United Nations in the field of verification, z 22. září 1995.

Dok. OSN, Komise pro odzbrojení, A/CN 10/106, stanovisko Švédska z 29. dubna 1988.

Dok. OSN, Zpráva komise pro odzbrojení, Supplement, No. 3, a/S-15/3, New York, 1988.

Dok. CTBT/MSS/RES/1, Resolution establishing the Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty Organization, 19. listopadu 1996.

Gabčíkovo – Nagymaros Project (Hungary/Slovakia) Judgement, ICJ Reports.

Harris, D. J. Cases and Materials on International Law, fifth edition, London : Sweet and Maxwell, 1998.

Hobza, A. Dokumenty ke studiu mezinárodního práva, Praha : 1931.

International Court of Justice : Case concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua, Judgement of 27 June 1986.

International Court of Justice : Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, advisory opinion, 8 July 1996.

Multilateral nuclear supply principles of the Zangger Committee, 2005 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-proliferation of Nuclear Weapons, NPT/CONF/2005/WP.15, 27 April 2005.

Malá československá encyklopedie, Academia, Praha 1986, díl 4.

Naše globální sousedství, zpráva Komise pro globální řízení, Praha : Rada pro mezinárodní vztahy, 1995, s. 84.

National report on the implementation of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons by the Russian Federation, NPT/CONF.2005/29, z 11. května 2005.

Nuclear Tests, Australia v. France, Judgement of 20 December 1974 in: Harris, D.J. : Cases and Materials on International Law, fifth edition, London : Sweet and Maxwell, 1998.

Ondřej, J., Potočný, M. Obecné mezinárodní právo v dokumentech, 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2004.

Potočný, M., Ondřej, J. Obecné mezinárodní právo v dokumentech, Praha : C. H. Beck 2000.

Potočný, M., Ondřej, J. Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného (Pokojné řešení sporů a právní úprava ozbrojených konfliktů), sv. V, Praha : Univerzita Karlova, 1992.

The Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization, Basic Facts: Booklet .

Press Conference on Non-proliferation Treaty z 27. května 2005.

Report of the High -level Panel on Threats, Challenges and Change, A/59/565 z 2. prosince 2004

Res. VS OSN č. 43/77 B „Third special session of the General Assembly devoted to disarmament“, 7. prosince 1988.

Status of multilateral arms regulation and disarmament agreements, fourth edition volume 2, New York, 1992.

The United Nations Disarmament Yearbook, Vo.16,1991, New York : United Nations, 1992.

The United Nations Disarmament Yearbook : 2001, volume 26, New York : 2002.

The United Nations Disarmament Yearbook, Vol. 27, 2002, New York : United Nations, 2003.

The Wassenaar Arrangements on Export Controls for Conventional and Dual-Use Goods and Technologies, Initial Elements.

UN Document A/CONF.192/15, Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects.

US Department of State, Office of the Spokesman, Washington File, US diplomatic notes on ABM Treaty, 14. prosince 2001.

Verification in all its aspects, op. cit. 125, s. 20 nebo The role of the United Nations in the field of verification, Disarmament facts 72, Nations, New York, 1991.

Working paper on article X submitted by Australia and New Zealand, NPT/CONF.2005/WP.16 z 28. dubna 2005.

Working paper submitted by the USA, Strengthening the implementation of article X of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, NPT/CONF/WP.59 z 24. května 2005.

Working paper submitted by Luxembourg on behalf of the European Union, NPT/CONF.2005/WP.32 z 10. května 2005.

Internetové zdroje:

<http://disarmament2un.org./TreatyStatus.nsf>

<http://www.ctbto.org> .

<http://www.iaea.org>

<http://www.MTCR.INFO>

<http://www.opcw.org>

<http://www.un.org>

<http://www.wassenaar.org/docs/IE96.html>

8. Summary

Disarmament – Means of Ensuring the International Security

One of the purposes of the United Nations Organization (UN) is the maintenance of international peace and security and adoption of effective collective measures for this purpose. UN represents a system of the collective security. The term collective security is not defined in the UN Charter. But we can say, that this system includes: a) peaceful settlement of disputes, b) collective enforcement measures, c) disarmament. The UN Charter contains these three elements in various articles.

Primary responsibility for the maintenance of international peace and security is the task of Security Council. It is its primary or fundamental responsibility, not excluding the use of power. There were problems in the work of the Security Council in the past. These were

connected with the political division of the world. The Security Council was not able to pass resolutions including enforcement actions against the states which had breached international peace and security.

The collapse of bipolar world at the beginning of the 90's of the 20th century meant the end of confrontation between the states of the East and the West. So, there were conditions for more effective work of the Security Council. These hopes have been fulfilled only partially, e.g. in Iraq in 90s or in former Yugoslavia. We can see increasing number of resolutions passed by the Security Council. Apart from the improvements the Security Council's activity, its work is not fully effective due to different approach of its permanent members. The most serious problem is the passing of measures with the use of armed force.

The new conditions provide space for a greater role of regional international organizations associating states in certain territory or area to solve the international problems and thus maintain security in the region.

On the other hand, the release of tension between the East and the West has also brought about new problems in the field of international security. The number of local armed conflicts is increasing, and so is the number of internal conflicts, which may threaten international peace and security. There are also threats such as international terrorism or international organized crime.

The international peace and security should also be strengthened by the rules of disarmament. Disarmament includes the norms leading to a reduction and liquidation of arms and armed forces including the prohibition of the development and manufacture of new weapons, i.e. disarmament in the proper sense of the word. However, disarmament is often understood in the broader sense, including also such measures which do not result directly in partial reduction of arms and armed forces, but slow down the arms race in numerous respects and are of preventive character. These measures include, in the first place, the stopping of the tests of nuclear weapons, the non-proliferation of nuclear weapons, the formation of nuclear free zones, etc. Such measures which are not expressly of disarmament character are described as arms limitation.

The international norms of arms limitation and disarmament are contained almost exclusively in international treaties. However, the origin of customary norms e.g. in the field of prohibition of nuclear tests, cannot be excluded.

The development of disarmament depends on political relations among states. The process of disarmament was limited in the past. The collapse of bipolar world has created prerequisite for disarmament. There have been concluded several multilateral and bilateral disarmament

treaties in 90's. But in more recent years, the process of disarmament has been slow down or stopped. One of the reasons is, that the USA prefers the unilateral steps concerning mass destruction weapons. There are various problems connecting with disarmament and arms limitation treaties.

The Comprehensive Nuclear test-Ban treaty, signed in 1996, was meant to stop the substantial qualitative improvements of nuclear weapons. However, its entry into force is highly problematic. Another problem is connected with Biological Weapons Convention, which does not provide for measures to verify compliance with the obligations assumed by the parties. Efforts to fill this serious gap by adopting a verification protocol have proved unsuccessful.

We can conclude, that disarmament is likely to make a significant contribution to international security only under a specific set of circumstances. The number of great powers at any one moment probably affects the prospects for successful disarmament.

Obsah

Úvod	3
1. Východiska a hlavní směry dosavadního bádání	3
2. Cíle práce, metody výzkumu a zpracování	14
3. Struktura práce	15
4. Výsledky práce	17
5. Aplikace výsledků práce	22
6. Seznam nejdůležitějších publikovaných prací uchazeče, které mají vztah ke zkoumané problematice a jejich recenze a citace	23
7. Seznam použité literatury a dokumentů	26
8. Summary	35